

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบันการศึกษาไม่ได้จำกัดเพียงแค่การเรียนรู้จากในห้องเรียนหรือในโรงเรียนเท่านั้น แต่การเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นได้ทุกสถานที่และตลอดเวลา จึงทำให้ผู้เรียนต้องมีการเรียนรู้จากนอกห้องเรียนและแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นด้วย เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา อีกทั้งยังสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง แหล่งเรียนรู้ถือเป็นสื่อการเรียนการสอนที่ชัดเจน เป็นรูปธรรม ช่วยให้ผู้เรียนได้สัมผัสกับสิ่งที่ได้ศึกษาด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 สามารถสร้างทักษะในการสร้างความรู้ ทักษะการสังเกต ทักษะการบันทึกข้อมูล ซึ่งช่วยให้เกิดความคงทนในการจำ เรื่องที่เรียนได้นานขึ้น และโรงเรียนสามารถช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากชีวิตจริง ได้รับประสบการณ์ตรงโดยการลงมือปฏิบัติจริงได้ มีการจัดสรรแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมกับระดับความสามารถของตัวผู้เรียน สามารถจัดการเรียนรู้ได้ทุกเวลา ทุกสถานที่จากสื่อการเรียนรู้และแหล่งเรียนรู้ประเภทต่าง ๆ มีการประสานความร่วมมือกับผู้ปกครอง บุคคลในชุมชนและนำเอาแหล่งข้อมูลหรือแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ซึ่งเป็นกฎหมายทางการศึกษา ฉบับแรกของประเทศไทยที่ได้ให้ความสำคัญในเรื่องการนำแหล่งเรียนรู้มาใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอน ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญหลายมาตราด้วยกัน คือ ในหมวด 4 ในมาตรา 23 บัญญัติไว้ว่าการจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่องความรู้เกี่ยวกับตนเอง ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทยและการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา และมาตรา 25 รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีศูนย์การกีฬา และนันทนาการ แหล่งข้อมูล

และแหล่งเรียนรู้อื่นอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2549:11- 12)

สถานศึกษามีบทบาทสำคัญในการระดมทรัพยากรบุคคลในสังคม ให้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาช่วยสอนในสถานศึกษา การส่งเสริมให้ครูและผู้ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 และตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษาต้องมีการพัฒนาการเรียนการสอนให้มีคุณภาพทุกระดับ มีการพัฒนาและปรับการเรียนการสอนของครูและเน้นการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อสร้างความเข้มแข็งทางปัญญาว่าการศึกษาที่ดีควรจะทำให้คนฉลาด เป็นคนดี และมีความสุข ดังนั้นการเรียนรู้ควรให้เกิดความรู้ที่รู้ความจริง เกิดปัญหาที่เชื่อมโยงความรู้ต่าง ๆ และเกิดจิตสำนึกจากความเข้าใจตนเองที่สัมพันธ์กับสรรพสิ่งทั้งหลายโดยศึกษาจากการสัมผัสความจริงทางธรรมชาติ ได้แก่ สิ่งแวดล้อมรอบตัว ดิน น้ำ อากาศ ป่าไม้ และความหลากหลายทางธรรมชาติ ซึ่งทำให้รู้จัก รักษา และใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ ศึกษาความจริงทางสังคม วัฒนธรรม โดยเฉพาะชุมชนทั้งในชุมชนชนบทและในเมืองทำให้รู้ความจริงทางสังคม ศึกษาจากการสัมผัสความจริงจากการทำงานและกิจกรรม ศึกษาจากการสัมผัสความจริงที่เป็นสุนทรีย์ะ ทั้งที่เป็น ความงามทางธรรมชาติและศิลปะ เพื่อความสุขและพัฒนาความละเอียดอ่อนทางจิตใจ รวมทั้งศึกษาจาก การสัมผัสความจริงจากข้อมูลข่าวสารที่เป็นความจริงและใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นการพัฒนาการเรียนรู้จากการสัมผัสความจริงกับสิ่งต่าง ๆ ให้นักเรียนได้เป็นอย่างดี (ประเวศ วะสี อ้างใน กมล ภูประเสริฐ, 2544:28)

ปรัชญา เวสารัชช์ และฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2547:77-78) ได้กล่าวว่าจุดหมายในการปฏิรูปการเรียนรู้ด้านการจัดแหล่งเรียนรู้คือ มีแหล่งเรียนรู้ที่เข้าถึงได้ง่าย ไม่แพงและหลากหลาย กล่าวคือรัฐต้องส่งเสริมหรือดำเนินการให้มีแหล่งเรียนรู้ต่างๆ เช่น ห้องสมุด แหล่งค้นคว้า พิพิธภัณฑ์ สวนสัตว์ ตลอดจนวัสดุอุปกรณ์ในการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้ประชาชนเข้าถึงได้ง่าย โดยมีแนวทางในการปฏิรูปคือ ปฏิรูปกระบวนการเรียนการสอนที่เอื้อให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในการเรียนรู้ รวมทั้งจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมของการเรียนรู้ให้เป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิตในสังคมและสร้างเสริมให้เกิดวัฒนธรรมของการเรียนรู้

ลีปนันท เกตุทัต และคณะ (2541:4) ได้กล่าวว่า การค้นคว้าจากชีวิตจริงที่พบเห็นอยู่ทุกวัน จะส่งผลให้การเรียนรู้เกิดศักยภาพในความรู้เกี่ยวกับการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า โดย ภพ เลาหไพบูลย์ (2542:240-241) กล่าวถึงประโยชน์ที่ได้รับจากการจัดการแหล่งเรียนรู้และการศึกษานอกสถานที่เป็นการเรียนรู้จากการได้ปฏิสัมพันธ์กับแหล่งเรียนรู้ นั้น ๆ จนเกิด การรับรู้ การคิด การกระทำและนำไปสู่การสรุป หรือการค้นพบด้วยตนเอง ทำให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรงที่เป็นรูปธรรม

ดังนั้นแหล่งเรียนรู้จึงมีประโยชน์ต่อการนำมาใช้ในการเรียนการสอน สามารถกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิด ความสนใจในการเรียนเพิ่มขึ้นเพราะได้เรียนรู้จากสภาพที่เป็นจริง ได้ลงมือปฏิบัติจริงอย่าง หลากหลายได้รับประสบการณ์ตรง ฝึกทักษะในการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ และการไปศึกษา ยังแหล่งเรียนรู้สามารถปลูกฝังเจตคติให้เป็นไปตามที่พึงประสงค์ ช่วยพัฒนาให้ผู้เรียนมีความ รับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ของตนต่อสังคม รักและผูกพันกับท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อม

จากความสำคัญและประโยชน์ของการจัดการแหล่งเรียนรู้ที่กล่าวมาข้างต้น การใช้แหล่ง การเรียนรู้ในการเรียนการสอนโดยที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในสภาพ การเรียนการสอนในปัจจุบัน เนื่องจากการเรียนรู้สามารถเรียนรู้ได้ทุกแห่งทุกเวลา ตามความสามารถ และความต้องการของผู้เรียน แหล่งเรียนรู้จึงควรมีหลากหลายเพียงพอและทันสมัย ตอบสนอง ผู้เรียนให้มากที่สุด ซึ่งอาจจะเป็นการใช้แหล่งภูมิปัญญาและทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนจะทำให้ ผู้เรียนได้เรียนรู้ได้โดยตรงด้วยตนเองอย่างถูกต้อง และเรียนรู้ได้ตลอดเวลา การจัดการแหล่งเรียนรู้ สามารถหล่อหลอมคนในท้องถิ่นให้มีความรู้ความเข้าใจถึงสิ่งต่าง ๆ ในชุมชน เป็นการสร้างเจตคติ ค่านิยม และความภาคภูมิใจ ให้เกิดขึ้นกับกับคนในชุมชน ส่วนในด้านการบริหารโรงเรียนเพื่อส่งเสริม การเรียนรู้ของชุมชนสามารถทำได้โดยร่วมมือกับชุมชน กำหนดเป้าหมายในการจัดการศึกษาของ โรงเรียนเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน ออกแบบและวางแผนดำเนินการจัดการเรียน การสอนและจัดการแหล่งเรียนรู้จากทุกส่วนของชุมชน โดยจัดกิจกรรมระหว่าง โรงเรียน วัด ชุมชน เพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน สามารถทำได้โดยวิธีการจัดทำโครงการณรงค์แก้ไขปัญหา ของชุมชน จัดเวทีการเรียนรู้ โดยร่วมกับวัดและองค์กรชุมชน จัดเวทีการเรียนรู้ขึ้นในชุมชนในเรื่อง ที่จะต้องแก้ไขและพัฒนาและจัดแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน โดยจัดทำปฎิยนิทรรศการ พิพิธภัณฑ์ภูมิ ปัญญาท้องถิ่นและหอกระจายข่าวเป็นต้น เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ ของชุมชน (สรศักดิ์ วรรณทร์ และ ทิพวัลย์ คำคง, 2545:9)

กล่าวได้ว่าการจัดการแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียนมีความสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อการ จัดการเรียนการสอนเป็นอย่างยิ่ง เพราะสามารถใช้เป็นแนวทางในการวางแผนการจัดกิจกรรม การเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ โดยมีผู้บริหารและครูร่วมกันกำหนดนโยบายส่งเสริมสนับสนุน การจัดหา จัดสร้างพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน พัฒนาศักยภาพให้มีความรู้ และประสบการณ์ใน การจัดและการจัดการแหล่งเรียนรู้ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง ผ่านการปฏิบัติ จริงในสภาพแวดล้อมจริง ฝึกทักษะในการคิด การสังเกต การทำงานเป็นกลุ่มมีความรับผิดชอบ ผู้เรียนรู้วิธีการเรียนรู้ของตนเองและเรียนรู้ตลอดชีวิตซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ทั้งยัง เป็นการปลูกฝังให้ผู้เรียนรู้จักแสวงหาความรู้และมีเจตคติที่ดีต่อสิ่งรอบตัว มีความรับผิดชอบใน บทบาทหน้าที่ของตนเองต่อสังคม รักและผูกพันกับท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อมรอบตัว

โรงเรียนขุนยวมวิทยา ได้ดำเนินการจัดการเรียนการสอนโดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้ใช้ประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้ทั้งภายในโรงเรียนและนอกโรงเรียน มีการจัดการแหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคลากรที่นอกเหนือจากครู อันได้แก่ผู้ปกครองหรือบุคคลในชุมชนที่มีความรู้ความสามารถและความเชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมาช่วยในการดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน มีการใช้สถานที่ต่าง ๆ ภายในโรงเรียน ได้แก่ ห้องเรียน ห้องสมุด หรือห้องคอมพิวเตอร์เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน อีกทั้งยังมีการจัดการแหล่งเรียนรู้นอกโรงเรียนเป็นแหล่งเรียนรู้โดยการสำรวจความต้องการของครูและนักเรียนที่ต้องการไปเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ภายนอกสถานที่ ในปีการศึกษา 2551 ประกอบไปด้วย โรงเรียนพุทธเกษตร พิพิธภัณฑสถานโลก วัดต่อแพ หุ่นจำลอง วัดม่วยต่อ สหกรณ์ร้านค้าป๊อกรวมถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทางโรงเรียนจัดขึ้นในวันสำคัญ เช่น กิจกรรมวันไหว้ครู วันเข้าพรรษา วันแม่แห่งชาติ วันพ่อแห่งชาติ วันขึ้นปีใหม่ วันเด็กแห่งชาติและงานประเพณีลอยกระทง กิจกรรมวันสุนทรภู่ กิจกรรมวันภาษาไทย วันเยาวชน วันต่อต้านยาเสพติด วันงดสูบบุหรี่โลก ซึ่งล้วนแต่เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ให้ความรู้แก่นักเรียนได้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้จากประสบการณ์ตรงด้วยตนเองโดยมีครูเป็นผู้อำนวยความสะดวก กำกับ ติดตาม ดูแล ให้ความช่วยเหลือ อันจะนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพของนักเรียนได้อย่างสูงสุด

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาสภาพการจัดการแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียนขุนยวมวิทยา เขตพื้นที่การศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 1 เพื่อที่จะนำผลการศึกษาไปปรับปรุงและพัฒนาสภาพการจัดการแหล่งเรียนรู้ทั้งภายในโรงเรียนและนอกโรงเรียนให้เกิดประโยชน์ต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังนี้

1. เพื่อศึกษาสภาพการจัดการแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียนขุนยวมวิทยา เขตพื้นที่การศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 1
2. เพื่อศึกษาความต้องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียนขุนยวมวิทยา เขตพื้นที่การศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 1
3. เพื่อแสวงหาแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียนขุนยวมวิทยา เขตพื้นที่การศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 1

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านประชากรกลุ่มเป้าหมาย

การวิจัยครั้งนี้จะศึกษาข้อมูลจากประชากรกลุ่มเป้าหมายทั้งหมด 4 กลุ่ม ดังนี้

1.1 ประชากรกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษาสภาพการจัดการแหล่งเรียนรู้ ปัญหาการใช้แหล่งเรียนรู้ ของครู นักเรียน และผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อสภาพการจัดการแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียนขุนยวมวิทยาสถาบันงานเขตพื้นที่การศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 1

1.1.1 ประชากรกลุ่มเป้าหมาย รวมทั้งสิ้น 66 คน ประกอบด้วยผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 3 คน ครูผู้สอน จำนวน 48 คน คณะกรรมการสถานศึกษา 15 คน

1.1.2 กลุ่มตัวอย่างนักเรียนโรงเรียนขุนยวมวิทยา รวมทั้งสิ้น 58 คน ได้จากการสุ่มอย่างง่าย แบบแบ่งชั้นอย่างง่าย (Simple Stratified Random Sampling)

1.2 ประชากรกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษาความต้องการและการแสวงหาแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการแหล่งเรียนรู้ ของโรงเรียนขุนยวมวิทยาสถาบันงานเขตพื้นที่การศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 1 รวมทั้งสิ้น 28 คน ประกอบด้วย คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 15 คน ชมรมผู้ปกครองและครูโรงเรียนขุนยวมวิทยา จำนวน 10 คน วิทยากรท้องถิ่น จำนวน 3 คน

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้มีขอบเขตเนื้อหาครอบคลุมขอบข่ายสภาพการจัดการแหล่งเรียนรู้ในด้านบุคคล ด้านสถานที่ ด้านกิจกรรมดังนี้

2.1 สภาพการจัดการแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียน ประกอบด้วย

2.1.1 การวางแผน

2.1.2 การดำเนินงาน

2.1.3 ประเมินผล

2.1.4 รายงานผล

2.1.5 เผยแพร่ / ประชาสัมพันธ์

2.2 ความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ประกอบด้วย

2.2.1 การมีส่วนร่วมในการวางแผนและการกำหนดนโยบาย

2.2.2 การมีส่วนร่วมในการระดมทรัพยากร การให้คำปรึกษา การติดต่อประสานงาน

2.2.3 การมีส่วนร่วมในการควบคุมไปสู่การปฏิบัติ

2.3 สัมฤทธิ์ผลการใช้แหล่งเรียนรู้ ประกอบด้วย

2.3.1 ผลที่เกิดกับนักเรียน

2.3.2 ผลที่เกิดกับครูผู้สอน

นิยามศัพท์เฉพาะ

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ศัพท์บางคำในความหมายและขอบเขตจำกัด ดังนี้

1. สภาพการจัดการแหล่งเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครู และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการแหล่งเรียนรู้เพื่อเป็นประโยชน์หรือเอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ทั้งในด้านบุคลากร สถานที่ และกิจกรรมที่จัดขึ้นทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน ขุนยวมวิทยา ประกอบด้วย การวางแผน การดำเนินงาน การประเมินผล การรายงาน และเผยแพร่/ประชาสัมพันธ์

2. แหล่งเรียนรู้ หมายถึง ประเภทแหล่งข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ประสบการณ์ที่สามารถทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ประกอบด้วยแหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคล สถานที่ และกิจกรรมที่ทางโรงเรียนขุนยวมวิทยาจัดขึ้น ดังนี้

2.1 บุคคล หมายถึง ครู และวิทยากรผู้มีความเชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน

2.2 สถานที่ หมายถึง แหล่งที่ให้นักเรียนได้เข้าไปศึกษาหาความรู้ และใช้เรียนรู้เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ประกอบไปด้วยแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียน และแหล่งเรียนรู้ภายนอกโรงเรียน

2.3 กิจกรรมที่ทางโรงเรียนจัดขึ้น หมายถึง กระบวนการที่ครูหรือนักเรียนจัดขึ้นในวันสำคัญของชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ เพื่อเสริมสร้างประสบการณ์การเรียนรู้

3. ความต้องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการแหล่งเรียนรู้ หมายถึง ความคิดเห็นของชุมชนที่ต้องการการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งเรียนรู้ ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ชุมชนผู้ปกครองและครู และวิทยากรท้องถิ่น ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมในการวางแผนและการกำหนดนโยบาย การมีส่วนร่วมในการระดมทรัพยากร การให้คำปรึกษา การติดต่อประสานงาน และการมีส่วนร่วมในการควบคุมไปสู่การปฏิบัติ